

SZEMLE

NÉGY KÖNYV MAGYARORSZÁGI FRESKÓKRÓL. Hankovszky Béla J. OP – Kerny Terézia – Móser Zoltán: *Ave Rex Ladislaus*. Budapest: Kairosz, 2000. Kve., 103 o., számozatlan színes képek + rajzok; 3600 Ft. Horváth Zoltán György – Gondos Béla: *Székelyföldi freskók – a teljesség igényével (Fresken in Szeklerland – Frescoes in Székely-Hungarian Churches)*. Budapest: Masszi, 2001. Kve., 173 o., 175 színes és fekete fehér kép; ármegjelölés nélkül (2990 Ft). Prokopp Mária: *Középkori freskók Gömörben*. Somorja: Méry Rátio, 2002. Kve., 94 o., 84 színes kép; ármegjelölés nélkül (4500 Ft). Lángi József – Mihály Ferenc: *Erdélyi falképek és festett faberendezések I*. Budapest: Állami Múemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, é. n. (2002). Kve., 115 o., többszáz számozatlan színes kép; ármegjelölés nélkül (4000 Ft).

A közelmúltban egymás után négy középkori freskókat tárgyaló művészettörténeti könyv is napvilágot látott. Együttes tárgyalásukra nem csak azért kerülhet sor, mert a Szent László-legendák miatt témájuk érintkezik, hanem mert mindegyik a nagyközönségnek szánt, szép kiállítású, színes képekkel illusztrált mű. Nem kérdés, hogy ilyenekre szükség van. Velük szemben is érvényes azonban az a követelmény, hogy pontos és megbízható ismereteket terjesszenek. Az egyes kötetek rövid bemutatása után meg fogjuk vizsgálni, hogy ennek a követelménynek mennyire feleltek meg.

A négy könyv közül először, még 2000-ben, a Szent László-legenda falképeivel foglalkozó jelent meg. A szép kiállítású kötet két tanulmányt tartalmaz: *Szent László „apokrif szentsége”* címmel Hankovszky Béla domonkos atya írását, és Kerny Terézia művészettörténész művét, amelynek témája *Szent László tisztelete és középkori ikonográfiája*. A koncepció kissé zavarba ejti a recenzent, aki nem érti, hogy ez a két írás hogyan került egymás mellé. Hankovszky írása kimondottan a László-legenda képciklusairól szól, Kerny Teréziáé Szent László hazai tiszteletéről és ikonográfiájáról általában, így már az sem világos, hogy miért nem ez került a kötetben előrébb. Kerny logikusan felépített írását azzal zárja, hogy a legenda képciklusáról a kötet másik tanulmányában olvashatunk. Az olvasó azonban jobban tenné, ha a freskókkal kapcsolatban is Kerny Terézia írásaihoz fordulna. Kernytől itt csak Szent László tisztelete és általában ikonográfiája van megírva, a kerlési ütközet ábrázolásáról írott legújabb tanulmánya megtalálható a *Történelem-Kép* katalógusban,¹ illetve egy nehezebben hozzáférhető tanulmánykötetben.² Ezekből az írásokból ugyanis világos képet kaphatunk a legendaciklus kialakulásáról, elterjedéséről és legfontosabb példáiról. Hankovszky tanulmánya ezzel szemben inkább csak összezavarja a magyar szentek iránt érdeklődő olvasót. Nagyrészt László Gyula megállapításain alapuló fejtegetéseiből hiányzik az a koherencia, amely László Gyula írásaiban – minden vitatott pontjuk ellenére – megvolt.³ A szerző gyakorlatilag a modern történeti és művészettörténeti szakirodalom szinte teljes figyelmen kívül hagyásával írta meg tanulmányát. A bibliográfiában elsősorban néprajzi jellegű írások találhatók, pedig a tanulmány szándéka szerint nem Szent Lászlónak a néphagyományban megjelenő képével foglalkozik, hanem középkori ábrázolásaival. Ennek megfelelően a témával kapcsolatban újat kereső művészettörténésznek semmit sem mond. Abban sem vagyok biztos, hogy az érdeklődő nagyközönségnek éppen egy ilyen könyvre van szüksége. A tanulmány részletes kritikájára itt nincs terünk. Recenzens a jelen helyzetben csak annyit mondhat, hogy továbbra is várjuk a nagy Szent László monográfiát és adattárát Kernytől.

A már említett szerkesztésbeli bizonytalanságok arra utalnak, hogy a kötetet sajnos szerkesztő nem gondozta – ilyen legalábbis nincs megnevezve. Ennek „eredménye” az is, hogy a két tanulmányhoz külön irodalomjegyzék tartozik, és sajnos mindkettő (de főleg Hankovszkyé) pontatlan és hiányos. Hankovszky irodalomjegyzékéből néha hiányoznak az alcímek és évszámok, az alkalmazott rövidítések (pl. Ethn. = Ethnográfia) feloldása sokszor nincs megadva (27–29. o.). Itt rövidítve van Budapest is, de a szerzők neve teljesen ki van írva. Kerny irodalomjegyzéke pontosabb, ám ott a keresztnevek csak rövidítve szerepelnek (40–42. o.). A kötet értékét Móser Zoltán fényképfelvételei és a falképekről készített összesítő rajzok növelik. A fényképek szépek és használhatóak, bár a több felvételből összeillesztett képek csatlakozása nem mindig pontos (pl. Kakaslomnic, 52–53. o.).

A második kötet Horváth Zoltán György műve, aki kitűzött célja szerint egy könyvben tekinteti át a Székelyföld csaknem teljes freskóanyagát, legalábbis ami abból ma látható. A kötet egy tervezett sorozat, „A Szent Korona öröksége,” első része, azóta már a második is megjelent (*Kárpátalja kincsei*, Budapest, 2002). A könyv a szerző bevezetőjével indul, amelynek összefoglalója angol és német nyelven is elkészült (7–20. o.). Ezután következik az egyes emlékek ismertetése, először az Udvarhely megyeiek, majd Maros-, Csík- és Háromszék freskói (21–103. o.). A leírások mellett itt megtalálhatjuk az épületek fényképeit is, és többnyire egy rövid kronológiát is. A freskókról készült színes képek (a szerző felvételei) a könyv végén, egy blokkba rendezve kaptak helyet (105–168. o.). A könyv eléggé naprakész, benne vannak Sepsikilyén nemrég (újra) feltárt freskói, a szacsvai és perkői új leletek, vagy a csíkközmási diadalív nemrég egy földregéskor előkerült részletei. Ugyanakkor azonban szükség van néhány adat pontosítására és kiegészítésekre, a szerzővel ellentétben ezúttal nem a „teljesség igényével.” Vegyük tehát a könyv sorrendjében sorra a székelyföldi freskókat, legalábbis azokat, ahol nem árt a tévedéseket kiigazítani.

A Farcádon feltárt freskótöredékek témája esetleg az Utolsó ítélet lehet, a csoportban talán az elkárhozottakra ismerhetünk rá. A marosvásárhelyi vártemplom déli kapujának timpanonjával kapcsolatban Kelemen Lajos vetette fel, hogy a freskó Szt. Lénárd vértanúságát ábrázolhatja, a világosan felismerhető Krisztus-arcot pedig restaurátori közbeavatkozásnak tulajdonította, elvetve a (Horváth Zoltán György által nem ismert, de gyakori) Krisztus ostorozása témamegjelölést. A közeli Marosszentannán nemcsak a szentélyben vannak freskók, hanem a hajó nyugati falán is. Az Utolsó ítélet nagy része ugyan az 1928–30 között épült torony építésekor elpusztult, és csak akvarellmásolatokról ismert (KÖH Tervtár), de a karzat emeletén jelentős részletei ma is láthatóak. Itt jegyezzük meg, hogy időközben sor került a szentély freskóinak teljes feltárására és restaurálására is. Marosszentannához hasonlóan a kötetben a csíkrákosi belső freskók sem kerültek teljes bemutatásra, ugyanis a diadalív másik oldalán is látható két szent. A csíkménasági boltozatfreskókkal kapcsolatban megjegyzendő, hogy 1655-ben átfestették őket, 1928-ban pedig gipszszel kezelték, emiatt nedvesednek és ezért vannak annyira rossz állapotban – a szerzővel együtt mi is úgy érezzük, hogy sürgős restaurálásra szorulnak. Bibarcfalvánál sem ártott volna az állapotra utalni, ugyanis az ottani freskókat 1972-ben restaurálták, és nagyon erősen kiegészített állapotban vannak ma. Ez a fényképeken is jól látszik.

Sajnos nem kapunk teljes képet Sepsikilyén freskóiról, ahol az évek óta húzódo restaurálás nemrég ért véget. Az eredetileg Huszka József által feltárt falképeket az unitárius hívek visszameszelték, újabb feltárásuk a fényképek tanúsága szerint nagyrészt befejeződött. Ismét gazdagabbak lettünk tehát egy csaknem teljesen kifestett templomhajóval, amelynek részletes értékelése sürgető feladatunk. A kökői templom nyugati falán lévő freskótöredékek nem Szent László legendájából valók, hanem egy Utolsó ítéletből, ez a kompozíció egyéb, a könyvben nem szereplő töredékei ismeretében szinte biztosan állítható. A harsonás alak tehát nem a kivonuláshoz tartozik, hanem a feltámadókat szólítja. Örvendetes, hogy szerepel a könyvben Szacsva, az egyik legfrissebb Szent László-legenda lelet, Jánó Mihály feltárásának eredménye.⁴ Egyelőre csak egy kis részlet látszik a magas színvonalú freskó-ciklusból, annyi azonban így is megállapítható, hogy a gelencei freskókra emlékeztető részletek korai Szent László-legendáink csoportját fogja gazdagítani, ha egyszer sikerül többet is

feltárni belőle. A könyvben viszonylag nagy terjedelmet kap Gelence. Itt a diadalív szerintem az 1500 körüli új szentélyhez tartozik. A déli falon szereplő női szent egész biztosan Szt. Katalin, a Jézussal (nem a Madonnával) való misztikus eljegyzés csak az ő legendájában szerepel, és a hitvita is. Töröljük végre a téves Margit azonosítást, amely Huszka nyomán kísért mindmáig a szakirodalomban!

Kár, hogy a „teljesség igénye” mellett is számos jelentős emlék kimaradt a kötetből. Ezek közül megemlítendő Sepsibesenyő, ahol a Huszka József másolataiból ismert, és elpusztultnak hitt Szent László legenda néhány részlete nemrég előkerült. Szintén az újabb leletek közé tartozik a kásonimpéri (kásonaltízi) freskó, ahol a freskókat ugyan embermagasságig a vakolattal együtt leverték, de afölött megvannak. Szintén hiányzik a marosszéki Berekeresztúr, a hatalmas középkori templomban pedig több freskós töredék is van. Érdemes lett volna legalább függeléként közölni azokat a freskókat is, amelyek elpusztultak ugyan, de másolatból jól ismertek (pl. Homoródszentmárton, Erdőfüle, Maksa, Marosfelfalu). A hiányként említett falképek többségéről természetesen a szerző is tud, amint az a 12. oldalon szereplő listából kiderül. Tudomásunk szerint a Székelyföld falképfestészetének teljes repertóriumát gyakorlatilag készen áll, és az azt összeállító Jánó Mihály eredményei egy részéről be is számolt már – még ha Horváth Zoltán György erről nem is tud.⁵ Jánó tollából várhatjuk tehát a székelyföldi gazdag freskókincs modern, tudományos feldolgozását.

Néhány egyéb hiba is becsúszott a kötetbe, például egy nyomdahiba a 98. oldalon, ahol a szöveg egy olyan mondat közepén kezdődik, amelynek az eleje sehol sem található. A kötethez csatolt bibliográfia (169–170. o.) ugyan deklarálta csak ’tájékoztató,’ de olyan alapvető művek hiányoznak belőle, amelyek ismeretével a szerző számos hibát kiküszöbölhetett volna. Hiányzik például Radocsay Dénes falképkorpusza (*A középkori Magyarország falképei*, Budapest, 1954); Entz Géza teljes munkássága (leginkább fájó hiány az Erdély középkori építészetének két kötete), vagy Prokopp Mária katalógussal kiegészített falképmonográfiája (*Italian Trecento Influence on Murals in East Central Europe, Particularly Hungary*, Budapest, 1983). Sajnos a kötetben közölt színes képek minősége is kifogásolható, amاتور jellegük erősen érezhető. Alig van példa arra, hogy egy képen egy teljes kompozíciót tanulmányozni lehessen, vannak életlen és elferdült, torzító képek is. Néhány képen azonban szépen kijönnek a részletek, és ha ez színhelyességgel is párosul, akkor egész jó képet nyújtanak a falképek jellegéről. A tudományos dokumentációs követelményeinek azonban semmiképpen sem felelnek meg, bár ez talán nem is volt cél.

A könyvvel kapcsolatban felhozható legsúlyosabb probléma az egész mű szellemisége. A mottóként szereplő idézetek, a felhasznált grafikai elemek, az ’ún. szakembereket’ ostromozó mondatok, a kötet végén szereplő önéletrajzi vallomás valami egészen furcsa egyveleget alkotnak. A ma használatos román helységnevek tendenciózus fel nem tüntetése szintén hiányosságnak tekinthető, és a kötet egyébként is gondosan kerülő annak a ténynek az említését, hogy a feldolgozott terület ma Romániában fekszik. Nem sokat segít a tájékozódásban az elől lévő Nagy-Magyarország térkép sem, és a hátul lévő Székelyföld térkép is használhatatlan, mert sem megyehatárok, sem utak vagy egyéb nincs rajta jelölve. Ezzel a hozzáállással azt sikerült csak elérni, hogy a könyv idegen nyelvű összefoglalói és térképei alapján tájékozódni próbáló külföldi utazó még csak nem is fogja tudni, hogy a mai Európának melyik részén keresse ezeket az emlékeket. De nem folytatom. Az ilyen kritikára a választ a szerző már előre megfogalmazta az előszóban, ahol „az úgynevezett szakembereknek” az erdélyi művészet jelentőségét kibővítő munkáiról ír. Nyilván közéjük tartozik pl. a bibliográfiából hiányzó Entz Géza, Kelemen Lajos vagy Prokopp Mária is. Kár, hogy a szerző műveiket nem forgatta, mert számos tévedéstől óvhatta volna meg magát és művét. Végezetül csak egy kérdés: Valóban ez lenne legjobb módja kulturális örökségünk népszerűsítésének?

A fent kifogásolt kérdésekkel kapcsolatban példamutatóan járt el a gömői freskóknak szentelt kötet. Ez is elsősorban művészeti albumnak, és nem tudományos monográfiának készült. A szerző, Prokopp Mária, már 1969-ben tanulmányt jelentetett meg a gömői freskókról. Az 1969-es tanulmányban – amely deklarálta csak a 14. századi falképekkel foglalkozott – 11 templom szerepelt,⁶ a téma legteljesebb feldolgozásának tekinthető 1989-es monográfiában

(Milan Togner) 17 (és még néhány töredékes és elpusztult emlék csak szövegesen),⁷ egy 2000-es CD-n, ahol Prokopp Mária szintén szerzőként közreműködött, pedig 22.⁸ Prokopp 2002-es tanulmányában szinte pontosan ugyanaz a 11 templom szerepel, amelyeket már 1969-ben feldolgozott. Az egyetlen különbség, hogy a hárskúti egyetlen falkép helyett az új kötetben Sűvete szerepel, ahol 13. és 14. századi falképek egyaránt vannak. Az 1969-es tanulmányhoz képest rengeteg újdonsággal nem találkozunk, mindössze egy-egy keltezés változott, illetve leírásra kerül néhány, újonnan felfedezett freskórészlet is. A kötet nagy értékét a színes fényképfelvételek adják, a kiadó, Méry Gábor munkái. Nagyon fontosnak tartom azt is, hogy a kiadó nem sajnálta a fáradságot, és a könyv szövege szlovákul és (rövidítve) angolul is megjelent, ezáltal szélesebb közönség számára vált hozzáférhetővé az anyag, (sőt a teljes kötet angol és olasz nyelvű változata is készül már).

Prokopp Mária szövege a falképeket az ismeretterjesztés műfajának megfelelően inkább csak a leírás szintjén ismerteti. Jelentőségük értékelése kapcsán minden esetben szól feltételezett patronusokról is, ám az itt szereplő adatok gyakran pontosításra szorulnak. Mivel bizonyítható például, hogy Rimabánya és Karaszko falképeinek megrendelője Szécsényi Frank erdélyi vajda, majd országbíró volt? (52., 55. o.) A bizonytalan adatokra további bizonytalan feltevések épülnek, ilyen pl. a karaszközi László-legendában Szécsényi Frank portréjának azonosítása (55. o.). A könyvben írottakkal szemben adatokkal igazolható például, hogy Kiéte 1426-ban, az Utolsó Ítélet freskó megfestése idején a Derencsényi család kegyurasága alatt állt, így a megrendelő biztosan nem a szövegben említett „Szécsényi László vagy öccse, Simon királyi ajtónálló” volt (66. o.). A Derencsényiek ebben az időben jelentős szerepet játszottak a megye életében, Imre 1419–1423 között gömői ispán volt, később is a királyi aula tagja. A freskók művészettörténeti értékelése kapcsán visszatérő feltételezés a festőknek a királyi udvarral való közvetlen kapcsolata (Rákos, Pelsőc: A budai udvarban megismert itáliai példaképeket követ, 22., 28. o.; Karaszko: „a budai királyi udvarból érkezett” festő műve, 55. o.; Csetnek: „Zsigmond király fényes budai székhelyének elpusztult falképeire is következtetni enged,” 33. o.). Mivel mind az Anjou-kori, mind a Zsigmond-kori udvari festészet emlékei csaknem teljesen elpusztultak, ezek a megállapítások legalábbis merésznek tekinthetők. Prokopp Máriának az a törekvése, hogy a falképek európai szinten is jelentős voltát bizonyítsa, az ilyen gyenge lábakon álló megállapítások nélkül is sikerrel járna.

Lángi József és Mihály Ferenc könyve az erdélyi falképeket és festett faberendezéseket teljes körűen dokumentáló felmérő-munka eredményeinek első bemutatása. A szerzők az előszóban ismertetik azt a jelenleg is folyó kutatási-dokumentációs munkát, amelyet az ÁMRK munkatársai eddig mintegy kétszázötven templomban végeztek el. A most megjelent első kötetben ábécérendben 52 templom és egy városi ház falképeit, festett berendezéseit mutatják be. A felmért anyagból nagyrészt taláalomra kiválasztott templomok ezek: vannak köztük híresebbek, mint Bögöz, Gelence, Gyermónostor, Székelyderzs; van köztük újonnan feltárt freskójú templom, mint Szacsva vagy Kászonimpér, és vannak gyakorlatilag teljesen ismeretlen templomok is, mint pl. Kéménd. A kötetben szereplő legtöbb templomban freskók és festett berendezések egyaránt találhatóak, bár van néhány, amely csak kazettás mennyezete, festett karzata miatt került ide. Minden emlék egy oldalpárt kap a kötetben (egyetlen kivétel a négy oldalon bemutatott, frissen restaurált Gelence, 38–42. o.), a rövid szöveg általában csak az alapvető információkat közli. A képek között szerencsére minden esetben szerepel a templom alaprajza, továbbá 5–7 kép a templom belsejéről. Ez néhány esetben (pl. Bögöz) fájdalmasan kevés.

A kötet egy még mindig hallatlan gazdagságú világot tár elénk. Az talán nem meglepő, hogy az erdélyi templomok többsége többé-kevésbé épen őrzi 17–18. századi festett faberendezését, ha az esetek többségében ezek állapota hagy is némi kívánnivalót. A kötet azonban azt is bemutatja, hogy a többnyire középkori eredetű templomokban szinte bárhol elég egy kicsit megbontani a vakolatot, és előkerülnek a középkori falképek. Így történt például nemrég Kászonimpér vagy Kéménd esetében, ahol korábban fel sem merült, hogy középkori templomról lenne szó. A kötet tanúsága szerint előkerültek elpusztultnak hitt freskók (pl. Feketegyarmat), továbbra is feltárára és helyreállításra vár viszont a székelyderzsi ciklus mes-

tere által festett Szent László-legenda Csíkszentmihályban, vagy Homoródkarácsonyfalva templomának a töredékekből ítélve magas színvonalú kifestése. Magyarvita korábban már feltárt és Gróh István által lemásolt freskói a friss szondázás szerint ma is ott várják sorsuk jobbra fordulását a vakolat alatt. Láthatunk egy-két szépen helyreállított templomot is – elsősorban Gelencét, bár ott a falképek szakszerű tisztítására, konzerválására még nem került sor. Többnyire azonban a pusztulás és az elhagyatottság különböző fázisait láthatjuk. A pusztulás gyakran hozzá nem értő munkálatok következménye: a magyarfenesi Kálvária-képet például újabban bevéssett villanyvezeték károsította. Sajnos a műemléki helyreállítás sem mindig igazán sikeres: Székelydávlya templomának restaurálása mind a mai napig nem fejeződött be. A legszomorúbb látványt azonban a teljes pusztulás küszöbén álló templomok nyújtják. Ebben a kötetben ilyenek Érábrány és Kéménd fedél nélküli, részben freskós falusi templomai, de tudjuk, hogy a hasonló sorsú épületek száma sokkal nagyobb.

A könyv magán viseli annak nyomát, hogy rohammunkában végzett (átlag napi három templom felmérésére került sor a dokumentációs utakon) leletmentés eredményeit mutatja be. A dokumentáció minőségét nehéz megítélni csupán a könyv alapján, úgy néz ki azonban, hogy sikerült a legtöbb helyszíni adatot összegyűjteni – és amit lehetett – lefényképezni vagy lerajzolni. A levéltári, tervtári adatokkal, másolatokkal kiegészített dokumentációs anyag így valóban a művészettörténeti kutatás kiindulópontja lehet. Éppen ez – a művészettörténeti munka – hiányzik ebből a könyvből. A leírások többnyire csak az adatok felsorolására szorítkoznak: szerepelnek a feliratok, a feljegyzések alapján rekonstruálható építéstörténet, valamint a korábbi feltárások, felújítások adatai. A falképekről csak rövid leírást kapunk. Kissé részletesebb a faberendezések ismertetése, itt nemcsak a kazettás mennyezetekről olvashatunk, hanem karzatokról, oltárokról, ajtókról, padokról és egyéb festett templomi bútordarabokról is. A freskókról azonban gyakran csak annyit tudunk meg témájukon kívül, hogy „ikonográfiai szempontból rendkívül érdekesek.” Bögöz esetében pl. a három hosszú falképciklus egyetlen rövid bekezdést kapott (10–11. o.).

A négy kötet együttesen a középkori Magyarország legismertebb falkép-együtteséről szóló irodalmat gazdagítja. Az újabb falképes irodalomban is főszerepet kap tehát két, középkori falképekben még ma is európai szinten számottevő gazdagságú régió (Erdély, azon belül is Székelyföld, valamint Gömör), valamint egy csak a középkori Magyarországon megtalálható falképciklus, amelynek emlékanyaga éppen e két régióban a leggazdagabb. A négy könyv alapján ugyanakkor a hazai ismeretterjesztés és könyvkiadás egyenetlen színvonaláról is képet kapunk, amely a dilletantizmus és az adatokat soroló dokumentációs kísérletek között hullámzik. Az ilyen jellegű könyvek mindenesetre hozzásegíthetnek az emlékanyag szélesebb körben való megismeréséhez, de a középkori Magyarország gazdag falfestészetéről a nemzetközi tudományos közélet csak nyugati nyelveken publikált, alaposabb művészettörténeti munkák után fog tudomást venni.⁹

JEGYZETEK

- ¹ KERNY Terézia: *Historia Sancti Ladislai – A kerlési ütközet ábrázolásairól. Történelem – Kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Szerk. MIKÓ Árpád – SINKÓ Katalin, Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2000, 188–196.
- ² KERNY Terézia: (I.) *Szent László király*, ill. uő: *Szent László históriája. Szent László király emlékei Dunántúlon* (Múzeumi Füzetek 11.). Szerk. MIKLÓSI-SIKES Csaba – KERNY Terézia, Sümeg, 2000, 15–36, 37–68. A zavaró nyomdahibákkal teli kis kötet-

ből itt idézett első írás a most recenzió alatt álló tanulmány rövidebb változata, a második pedig a *Történelem – Kép* katalógusban közölt írás variánsa.

- ³ Legrészletesebben és összefoglalóan lásd: LÁSZLÓ Gyula: *A Szent László-legenda középkori falképei*. Budapest, 1993.
- ⁴ JÁNÓ Mihály: A szacsvai református templom középkori falfestményei. *Erdélyi művészet* II. (2001), 10.
- ⁵ JÁNÓ Mihály: A Székelyföld középkori (13–15. század) falképeinek kutatástörténete

- (vázlat). ACTA II. (Sepsiszentgyörgy, 1996), 49–58. JÁNÓ Mihály: Háromszék középkori falképei. *Tusnad 1997 – Nemzetközi tudományos ülészek – A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései*. Sepsiszentgyörgy, 1998, 191–197.
- 6 PROKOPP Mária: Gömői falképek a XIV. században. *Művészettörténeti Értesítő* XVIII. (1969), 128–147.
- 7 TOGNER, Milan: *Stredoveká nástenná mal'ba v Gemerí*. Bratislava, 1989.
- 8 PROKOPP Mária, Edita KUŠNIEROVÁ, Alexander BALEGA: *Középkori falképek Európa szí-
vében*, CD-ROM. Budapest – Bratislava, 2000. Ráadásként szerepelnek még itt az esztergomi palotakápolna és Lelesz freskói is.
- 9 Szerencsére újabban erre is van példa: Dušan Buran németül írott könyve Pónik és Lőcse 1400 körüli falképeiről. BURAN, Dušan: *Studien zur Wandmalerei um 1400 in der Slowakei – Die Pfarrkirche St. Jakob in Leutschau und die Pfarrkirche St. Franziskus Seraphicus in Póniky*. Weimar, 2002; recenzióját SZAKÁCS Béla Zsolt tollából lásd: *Ars Hungarica* 2003/1.

Jékely Zsombor

JANKOVICH MIKLÓS (1772–1846) GYŰJTEMÉNYEI. Kiállítási Katalógus, Magyar Nemzeti Galéria, 2002. november 28 – 2003. február 16. Szerk. MIKÓ Árpád, MNG, Budapest, 2002.

1802. november 25. a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár hivatalos alapítási dátuma, ekkor készítette el gróf Széchényi Ferenc ajándékozó okiratát, melyben könyvtárát és az ahhoz kapcsolódó gyűjteményeit (érmeket, térképeket, metszeteket) a nemzetnek adományozta. 2002 novemberében az Országos Széchényi Könyvtár *Aere Perennius. Ércnél maradandóbb. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum 200 éve* című kiállításával tisztelgett az alapító előtt. A Magyar Nemzeti Galéria – a Magyar Nemzeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár összefogásával – a magyar közgyűjtemények alapításának 200. évfordulóján azonban nem Széchényi Ferenc, hanem kortársa, Jankovich Miklós tiszteletére rendezett kiállítást. A *Jankovich, Miklós (1772–1846) gyűjteményei* címet viselő kiállítás gesztusa arra hívta fel a múzeum látogatóinak figyelmét, hogy a fent nevezett intézmények épp oly sokat köszönhetnek a nagyközönség által ma már jóval kevésbé ismert műgyűjtőnek, Jankovich Miklósnak, mint gróf Széchényi Ferencnek.

A kiállítás megrendezése első ránézésre talán nem is tűnne olyan nehéz feladatnak. Bár a Jankovich halála után árverésre bocsátott tárgyakról csak hiányos ismereteink vannak, ún. első gyűjteményét – elvileg – jól ismerjük. Azt ugyanis a Magyar Nemzeti Múzeum 1832-ben teljes egészében megvásárolta, és a gyűjtő tárgyait részletes inventáriummal együtt át is adta a múzeumnak. A gyűjteményi egységeket hét csoportba sorolva rendezte: *Collectio annulorum* (Inv. Ann.), *Apparatus* (Inv. App.), *Collectio armorum* (Inv. Arm.), *Collectio imaginum* (Inv. Imag.), *Ornatus* (Inv. Orn.), *Elenchus pignorum* (Inv. Fig.) és *Consignatio* [...] *poculorum* (Inv. Poc.)¹ a tárgyak hivatalos átadása 1836 júniusában történt, s bár az átvételt nehezítette, hogy néhány egység, így az éremgyűjtemény és az ékszerek egy része még zálogházban volt, a tényleges átvétel 1839 augusztusáig lezárult. Semmi sem egyszerűbb tehát – gondolhatnánk –, mint a gyűjteménybe tartozó tárgyakat a leltári szám alapján megkeresni, kicsit leporolni, majd kiállítani. Csakhogy ezek a tárgyak az elmúlt több mint másfél évszázad alatt egyáltalán nem pihentek, vándorlásuk nyomon követése – ahogy ez a katalógusból is kiderül – a legkevésbé sem problémamentes, sokszor pedig már egyáltalán nem is lehetséges.

Az első tényező, mely a „nyomok” eltűntetésében komoly szerepet játszott, az 1838-as pesti árvíz volt. Ekkorra ugyanis még nem ért véget a Jankovich-gyűjtemény inventálása a Magyar Nemzeti Múzeumban, de a tárgyakat át kellett szállítani őrzési helyükről a Ludoviceumba. Az „áldozat” a többféle műfajt egyesítő *Collectio imaginum* és a könyvgyűjtemény